

Elindult egy gondolat

Az Aracs közéleti folyóirat indulásának története – In memoriam Tomán László

„Valahol elindul egy gondolat,
látatlanul és észrevétlenül,
és elme-bércen, lélek-völgyön át
egetverő eszmévé lelkesül:
koralátokat zúz, gátakat ragad!”
(Wass Albert)

A XX. század kilencvenes éveiben mind tömege-
sebbé vált az a délvidéki magyar értelmiségi réteg,
amely szembeszállt a jugoszláviai hatalom által po-
zícióba juttatott, az egyetemes magyarságtól elkülö-
nülő elveket valló, a szerb beolvasztási törekvéseket
kiszolgáló és magát „csúcsértelmiségnek” tartott,
kulturát irányító csoporttal, és mind erőteljesebben kí-
vánta hallatni a hangját. Publikálásra vagy nyilvános
megnyilatkozásra azonban nem volt lehetőség. A ha-
talon lévők ugyanis minden sajtószervet a befolyásuk
alá vontak, és az „ellenzéki” írásokat, főleg, ha azok
a „csúcson levők” bírálatát jelentették, könyörtelenül
meggátolták, az alkotóját pedig földbe taposták,
vagy elhallgattatták.

Amikor a tóthfalui értelmiségi találkozók után min-
denki előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a „pozicionált” ma-
gyar értelmiségiek nem hajlandók feladni titoista, bol-
sevista vagy álkommunista elveiket, és nem fogadják
el azt a cselekvési minimumot, amely a délvidéki ma-
gyarság megmentését szolgálta volna, az „ellenzéki
csoport” más megoldási lehetőségeket keresett. E tö-
rekvések egyik, azt is mondhatni a legképzettebb él-
harcosa Tomán László volt, aki az újvidéki „sakálok”
közt magányos farkasként vívta a harcát. Mivel ért-
hetővé vált, hogy a hatalmon lévőkkel nem lehet
egyezségre jutni, a következő értelmiségi összejö-
vetelek már nélkülük szerveződtek. 1995 nyarán
Magyarkanizsa képviselő-testületének vezetői ígéretet
tettek, hogy Tóthfalu után a következő értelmiségi ta-
lálkozót ők fogják megszervezni. Ez a felajánlás na-
gyon kedvezőnek tűnt, annak ellenére, hogy ft. Uta-
si Jenő atya az előző három találkozót kiválóan szer-
vezte meg, hisz Tóthfaluban akkoriban még nem lé-
tezett olyan nagy helyiség, ahol negyven-ötven részt-
vevőnél több elférhetett volna, és az elszállásolást sem
lehetett volna megoldani. Ezt a következő tanácsko-

zást pedig tömegesebbnek képzeltük el. Hogy még-
sem valósulhatott meg, az volt az oka, hogy a kép-
viselő-testület vezetői értesültek arról, hogy az ösz-
szejövetelet a „pozicionáltak” nélkül kívánjuk meg-
szervezni. Ettől (félítve a foteljaikat) annyira megré-
mültek, hogy csendben „elfelejtették” az ígéretüket.
Számukra az sem számított semmit sem, hogy a saj-
tóban a tanácskozás programjáról már nagyban folyt
a vita. Ez készítette Tománt is, amikor még megva-
lósíthatónak tűnt a tanácskozás, hogy elmélyüljön a
felvetett témákban, amelyekről többek közt ezt írta:

Mélyen tisztelt Doktor Úr!

(...) Nagyon örülök, hogy létrejön (bízunk benne!) a kanizsai találkozó. Tóthfalura egészségi okokból nem mehettem el (nem is sajnálom!) (...) Mivel véleményemet eredetileg is csak levélben akartam kifejteni, nem fogom publikálni, csak Önnel közlöm nézeteimet.

Egyetértek a témákkal. Esetleg ányalati javításokra van szükség. Pl.: szociológiai vagy szociográfiai, esetleg demográfiai felmérésre van-e szükség? Kell-e külön magyar újságíró- vagy írószervezet? Szerintem a vallási neveléssel mi nem foglalkozhatunk, az minden felekezeten saját ügye, ebbe mi, világiak, ne szóljunk bele, már csak azért sem, mert a magyarság több felekezethez tartozik, s nem lehetünk kizárólagosak vagy egyoldalúak. Bizony, hogy törődni kell a falu életével, de a városéval is, a magyar középosztállyal, a szakmunkássággal, iparossággal, vállalkozók sorsával. Volt a két világháború között egy olyan szervezet, amely ezzel törődött, nem lenne rossz feleleveníteni a munkáját. (Figyelmébe ajánlom Csuka János A délvidéki magyarság története c. könyvét, mely nemrég jelent meg a Püski Kiadónál.)

Mivel a Tóthfalun megalakított bizottságok nem bizonyultak életképeseknek, térjünk el ettől a munkafórumtól. Ajánlom, hogy egy-egy embert (okvetlenül szakembert!) bízunk meg egy-egy terület feldolgozásával, a tennivalók felmérésével, az akcióterv kidolgozásával. Ők vehetnek maguk mellé segítőtársakat egy-egy részterületre, de egy ember feleljen a témáért! 14-15 emberre lenne szükség. Az ő mun-

kákat nézze át, értékelje és foglalja össze egy 3—5 tagú bizottság, s ez állítsa össze – persze egy ember megszövegezésében – a végleges állásfoglalást, határozattervezetet, vagy akár működési programot.

Nagyon fontosnak tartom, amit cikkében írt, hogy pártoktól független mozgalom lesz ez, de azon kellene törnünk addig is a fejünket, milyen szervezett, törvényes formát adjunk az egésznek? Kétségtelen, hogy nem lehet teljesen politikamentes, ma minden politika, de ne álljunk oda se egyik, se másik, se harmadik „magyar” párt mellé, s ne engedjük meg, hogy védőszárnyukat ránk borítsák. Legyen ez nemcsak új és független, de önzetlen, igazán néppárti mozgalom, amelyre fel kell néznie minden pártnak, szervezetnek. (Mellékesen megjegyzem, hogy nagyon elégedetlen vagyok mind a JMMT, mind a VMMSZ munkájával, ezeket kell helyettesítenie az új mozgalomnak!)

És ami a legfontosabb: nem lehetünk kizárólagosan értelmiségi gyülekezet. Az értelmiség szót nagyon lejáratták. Kik az értelmiségiek? A Sinkófik? A Boriszák? Szerintem ezen a találkozón ott kell lenniük a magyar gazdák képviselőinek, a magyar vállalkozók, szakmunkások, kisiparosok küldötteinek! A parasztszakszervezet és a független szakszervezet magyarul tudó tagjainak! (...) Sőt, egy eretnek gondolat: hívjuk meg a magyarul tudó nem magyar értelmiségieket, írókat (Aleksandar Tišma, Lazar Merković, Miroslav Rankov stb.). Ha szabad ajánlanom, okvetlenül hívjuk meg dr. Horváth Mátyást, P. Keczei Klárát, Major Nándort, Dévavárit, Vukovics Gézát, Csorba Istvánt, Bunyik Zoltánt, sőt Farkas Nándort is. Beteg ember, de meg kell néha hallgatni. Hogy viszont kit nem szeretnék ott látni, azt nem írom meg.

Bizonyára felvetődik a papság kérdése. Szerintem csak a legfontosabb két-három felekezet egy-egy képviselőjét kellene meghívni.

Remélem, hasznos javaslatokat adtam, s bízom, hogy továbbra is kapcsolatban leszünk. Valószínűleg fel is fogok szólalni.

Kedves feleségével együtt barátsággal üdvözlöm:
Tomán László

Újvidék, 1995. VIII. 1.

Bár a magyarkanizsai értelmiségi találkozó nem valószínűsíthető, ezzel szemben Zentán majd később Szabadkán a Kárpát-medence és a Délvidék jeles egyéniségeivel megtartott tanácskozásokon sok olyan programot dolgoztak ki, amelyek kijelölték a délvidéki magyarság tanügyi, kulturális és gazdasági fejlődésének kívánatos útvonalát. A programtervezetet egy bizottságnak kellett volna sajtó alá rendezni, hogy az szélesebb körben is ismertté, s megvalósíthatóvá váljon, de amint már azt megszokhattuk, a bizottság tagjai addig egyezkedtek, míg az egészről semmi sem

lett. Az egész anyag megvan az Aracs civil szervezetnek mint a szervezők jogutódának dokumentációjában, kiadásra várva. Annak ellenére, hogy ez a programtervezet vesztett időszerűségéből, de mint értékes dokumentum talán még ma is megérdemelne, hogy napvilágra kerüljenek a felelősségteljesen és a közösségben gondolkodók elképzelései a délvidéki magyarság jövőjéről.

Hogy a szabadkai tanácskozás után nem született meg egy cselekvési stratégiai program, annak az is a magyarázata, hogy míg a délvidéki magyar értelmiség nemzeti érzelmű csoportja a magyarság megmaradásáért küzdött éveken át, addig a széteső, háborúba sodort Jugoszláviában a magyar politikai pártok egymás ellen ádáz küzdelmet vívtak. Az értelmiség egy Szabadkán összegyűlt kisebb csoportja egy felhívással megkísérelte békülésre bírni a felbomló VMDK és az alakulóban lévő VMSZ tagjait, természetesen minden eredmény nélkül. És a közéletünkben mindig jelenlévő, és mindenre odafigyelő Tomán erre a felhívásra is a következő levéllel reagált:

Kedves Barátaim!

Olvastam a Magyar Szó március 19-i számában azt a felhívást, melyet 14 vajdasági magyar (feltételezem, értelmiségi) írt alá. Noha nem értek egyet a felhívás alapvető tételével - de erről később -, roppant fontosnak tartom, hogy ez a felhívás – és ez az összefogás – megszületett, s nyilvánosság elé került, ui. bebizonyosodott, hogy vannak független magyar gondolkodók, van – most már negyedik – különvélemény, van pártoktól független megmozdulás, s ha ez a mozgalom – nevezhetem-e annak? – kibővül, megizmosodik, talán eredményt is el lehet érni. Ezzel kapcsolatban úgy vélem, hogy nem szabad megállni a tízennégyes számnál.

Íme, mit nem helyeslek a felhívásban:

Nem hiszek a kibékülésben. Nem azért ugrottak ki a VMSZ-esek a VMDK-ból, hogy egy idő múlva összehozzanak.

Mindkét vezetőség, de főleg a VMDK-é annyira lejáratta magát, hogy egy új szervezethez való csatlakozásukkal azt is lejártnák. Többé nincs semmi keresnivalójuk a vajdasági magyar közéletben. Csak szemlélők lehetnek. Vannak persze kivételek, de kevesen.

Az autonómiáról vallott nézetemet kifejtettem az *Autonómia vagy együttélés c. cikkemben* (Napló, 1994. V. 11.). Erről persze vitatkozhatunk, de minden magyarnak, aki sorsunkkal törődik, meg kell értenie, hogy míg Szerbiában, Jugoszláviában nem kerekednek felül a polgári, európai, világpolgári nézetek és erők (ha ilyenek egyáltalán vannak, s ha vannak, diadalmaskodhatnak valaha is ezen a nacionaliz-

mussal fertőzött területen), mi kisebbségben, alárendeltségben, sőt kiszolgáltatottságban fogunk élni. Ez szomorú tény, de tény. Legyünk realisak! Az én álászpontom továbbra is: egy önálló, szabad Vajdaság több szabadságot, több jogot – igazi egyenjogúságot – adhat minden kisebbségnek – és a szám szerinti többségnek is -, mint egy kisebbségi (kisebbségi!) autonómia.

Aki elolvassa a VMDK legújabb autonómiakonceptióját, láthatja, hogy az régi kommunista elvekre épül, s az urak újabb bársonyszékeket akarnak maguknak biztosítani. A magyarság ettől a földre huppanhat. Sőt a föld alá kerülhet. Kerüljük ezt el! Metaforával: az autonómiakonceptió délibábkergetés. Keményebb szóval. Népámítás.

Ami egy új érdekszervezetet illet, azt nem a két meglevő összeolvasztásával kell létrehozni. (Sőt, most már hároméval.) Új elvekre, reális elképzelésekkel kell felépíteni. Nehogy többet ártson, mint amennyit használ. Baráti üdvözléssel:

Tomán László

Újvidék, 1995.III.22.

A kilencvenes évek közepén, a magyar politikai pártszakadásokhoz hasonlóan, az Újvidéken központosított kulturális élet is osztódni kezdett. Így például 1997. május 10-én Zentán (újból)* megalakult a Térzene Irodalmi és Művészeti Társaság, összefogva ezzel a Tisza mente értelmiségi rétegét. Természetesen ez a társaság ideológiailag nem volt egységes. Köreihez hozzátartoztak mind a korábbi titosta kultúrpolitika irányítói nyugdíjasként, mind az eddigi hallgatásra szorítottak. Az egyedüli közös cél a különutas törekvés volt. Az alakuló közgyűlésen dr. Vajda Gábor fölvetette annak gondolatát, hogy szükséges lenne indítani egy független folyóiratot, amely a Híddal, a Létünkkel vagy az Üzenettel ellentétben független a szerb hatalomtól, a pártoktól és a magyar kultúrpolitikát irányító Forumtól, illetve a Magyar Tanszéktől. Ezt a javaslatot mindenki lelkesen fogadta, határozatba is foglalták, de amint az nálunk történni szokott, a megvalósításból semmi sem lett.

Elmúlt több mint egy év, és ekkor ismét Tomán volt az, aki lépni mert. Egy kórházban kezelt infarktusa után elkezdte írni körleveleit, amelyeket a baráti körének, eszmetársainak továbbított. Egymaga egy sajátos folyóiratot teremtett. Az elsőt búcsúlevélnek, végrendeletnek szánta, de aki Tomán alkotási igényét ismeri, az előtt nem volt kétséges, hogy ezt folytatni fogja.

I. Körlevél

Megromlott egészségem miatt visszavonulok az irodalmi és közélettől.

Szükségesnek érzem azonban, hogy előzőleg kifejtssem nézeteimet néhány kérdéstről, s közöltegyem azokat a tényeket, melyek talán nem mindenki előtt ismeretesek.

1. A vajdasági magyarság létszáma az utóbbi években rohamosan csökken. Ezért olyan közösségre van szükségünk, amely összefog, segíti megmaradásunkat, magyarságunk megtartását, anyanyelvünk megőrzését. Ennek a közösségnek fel kell ölelnie mindenkit, aki magyarnak érzi, vallja magát, bármely párt híve vagy párton kívüli. Talán a beiratkozás, nyilvántartott tagság is felesleges lenne, hisz beletartozna minden itteni magyar. A közösségnek alulról felfelé kell építkeznie. Minden településen, helységben, ahol több magyar család él, meg lehet alakítani a helyi közösséget. Munkáját egy bizottság irányítaná. A közösség a következőkkel foglalkozna: gazdasági élet, szociális ügyek, iskolaügy, művelődési élet, tájékoztatás, kisebbségi jogok érvényesülése. Azokban a közösségekben, melyekben legalább két helységben /településen/ alakult közösség, egyeztetőbizottságot kellene alakítani a helyi közösségek munkájának összehangolására, a kapcsolatok fenntartására, mégpedig a község minden helyi közössége 1-1 képviselőjének részvételével. Az országos egyeztetést a főbizottság végezné - összetételéről a községi egyeztetőbizottságok határoznának —, s a hatáskörébe tartozna még néhány feladat (belpolitika, nemzetközi kapcsolatok). Szükség volna továbbá országos szinten egy szakértői testületre, amely gazdasági, szociális, kisebbségi, jogi, nyelvi, oktatási, művelődési, tájékoztatási, belpolitikai ügyekhez és a nemzetközi kapcsolatokhoz értő szakemberekből állna, s tanácsaival, javaslataival, véleményezésével segítené a főbizottságot, de az egész közösség munkáját is. Fontos, hogy a közösség megalakításában semmilyen szerepet se játsszék a párthovatartozás, de a bizottságok választása se történjék ilyen szempont alapján. Hiszem, hogy ez a közösség új értelmet, új irányt, új reményt, adna a vajdasági magyarság életének. Hozzá kell tennem, hogy a közösségnek ki kell terjednie a Vajdaságon kívül élő jugoszláviai magyarokra, például a belgrádiakra is.

2. A szerbiai képviselőház az utóbbi időben olyan törvényeket hozott (az egyetemi, a tájékoztatási, a választott tisztségviselők jogairól és kötelességeiről stb.), melyek akadályozzák az országban a demokratikus közéletet. Káros működésének csúcsa a két vajdasági párt, a VSZL és a VDRP képviselőinek mandátumuktól való megfosztása. A szerbiai képviselőház ezek után a szélsőséges nacionalista és a velük szövethető álkommunista pártoknak lett a gyülekezete. Ebben a képviselőházban többé nincs semmi keresnivalójuk azoknak, akik a demokrácia, az igazsá-

gosság és a jog elveit képviselik, még kevésbé azoknak, akik a magyarság jogaiért és a Vajdaság érdekeiért szállnak síkra. A képviselőház magyar nemzetiségű tagjainak emiatt le kell mondaniuk mandátumukról, mert becsületes magyar ember nem vehet részt azokban a machinációkban, amelyek Szerbia Köztársaság újnáci-újbolsevik álpárlamentjében folynak.

3. A Forum-ház élén jelenleg olyan személy áll, aki a vezérigazgatói székbe úgy jutott, hogy a bürokrácia számlélétráján előtte haladók mindig maguk után húzták, ha előreléptek, s így lépdelt ő is egyre feljebb mint „megbízható magyar káder”. A vezérigazgatóság mellett megtartotta magának a Forum Könyvkiadó szerkesztőjének tisztét is (úgyhogy alárendeltjének lett az alárendeltje), s mint ilyen, a kiadásért is felel. Azóta könyvei egymás után jelennek meg, sógorának, közeli barátainak, volt tanárainak a művei is sorozatosan látnak napvilágot a magyar kormány támogatásával, de a támogatás szabályzatával ellentétben évről évre, sőt, némelyiküknek évente kétszer is. A vezérigazgató-főszerkesztő-felelős kiadó a Híd szerkesztőbizottságának is tagja. Valaha ezt ál-láshalmozásnak nevezték.

4. A Forum Könyvkiadó a 90-es évek eleje óta nem hívta össze munkatársait, hogy megtárgyalják a kiadó terveit, a tervek teljesítését, a problémákat. Törvény már nem írja elő az alkotók gyűlésének megalkotását, de a Forum vezetősége nem is mer az alkotók elé állni, mert akkor sok mindenre fény derülne. Ennek következményeként egy szűk kör: a főnök és 4-5 tagú kamarillája önkényesen és háborítatlanul irányítja a kiadót és munkáját.

5. A magyar kormány könyvkiadás-támogatásának összegéről és elosztásáról senki nem ad számot. Arról tudok, hogy a könyvkiadásra szánt pénzekből szállodaszámlákat fizettek, reprezentációs és útiköltségeket fedeztek, irodai felszerelést, benzint vásároltak.

6. Évek óta nincs magyarországi könyvbehozatal. Művelődésünk pótolhatatlan veszteséget szenved emiatt. Belgrádi kiadók, export-import vállalatok nyugati könyveket hoznak be, csak a Forum nem képes arra, hogy felújítsa az egykor oly virágzó - és nemcsak jövedelmező, hanem a nemzeti megmaradást is szolgáló - könyvbehozatalt. Érthető hát, miért nem vettek részt a magyarországi könyvkiadók az 1998. évi belgrádi nemzetközi könyvvásáron. Az utcai lapárusoknál német, angol, francia újságokat, folyóiratokat lehet vásárolni. Csak magyarországi lapok nincsenek.

7. A Híd még mindig annak az embernek a kezében van, aki 1983-ban, egy magyarelles kampány folyamán, igaztalanul megtámadta Illyés Gyulát, s azóta sem követte meg a nagy magyar író emlékét,

ha már életében nem tette meg. Két megbízási időszak után most már több mint hat éve jogtalanul — pályázat, választás, kinevezés nélkül — főszerkesztője a Hídnak. A folyóirat szerkesztőségének tagjai egymás sógorai, egymás főnökei, tehát eluralkodott benne a napotizmus. Ha már a főszerkesztő és a szerkesztőség nem akarja teljesen megváltoztatni a lap címét, legalább egy jelzővel bizonyítanak, hogy szakítottak egy idejétmúlt, leszerepelt szellemiséggel, de erre sem hajlandóak.

8. Az anyaországon kívül megjelenő magyar nyelvű napilapok között bizonyára a legjobbak közé tartozik a Magyar Szó. Sajnos, a lap újságíróinak egy része hadilábon áll a nyelvhelyességgel, nincs tisztában a magyar helyesírás szabályaival, hiányos az általános műveltségük, sőt, a lektorok közt is akad olyan, aki nem alkalmas erre a munkára. A Vučić-féle sajtótörvény megnehezíti a lap helyzetét, az újságírók feladatait. Meg kell tanulniuk a virágnyelvet, a sorok között való írást, de ez nyelvi gazdagodást is jelenthet. A Magyar Szónak mindent meg kell tennie, hogy hétfőn is megjelenhessen, vagy hétfői számként, vagy új, hétfői hetilapként. A vajdasági magyarság nem maradhat egy napig sem napilap nélkül. Azt is el kell érni, hogy a lap eljusson minden magyar családhoz, s a szórványokban is árusítsák.

9. Az Újvidéki Rádió és Tévé a vajdasági magyarság nyelvhasználatának egyik fő megromtója. Bemondói — egy-két kivétellel — idegen kiejtéssel, helytelenül artikulálva beszélnek, sokszor az előttük levő szöveget sem képesek hibátlanul elolvasni. A kéziratok nyelvi hibáiról ezúttal ne is beszéljünk! Elképesztő, hogy még ma is azok a szerkesztők jelennek meg a tévé képernyőjén, akik az előző rendszer propagandistáiként lejáratták magukat. Ezért teljesen hitelt veszti az, amit most — mosolyt kényszerítve arcukra — mondanak. A rádió és a tévé hírszolgálat a hallgatókat, nézőket. Bántó, hogy egy bukott miniszterhelyettes oktatja a vajdasági magyarokat — hol a rádió hullámhosszán, hol a tévé képernyőjén —, mi a demokrácia, hogyan kell kultúrát csinálni. Mint műsorvezető is ügyetlenül, készületlenül végzi munkáját.

10. Egyik művelődési „csúcsszervezetünk” a JMMT elnöke egyben a társaság kiskönyvtárának fő- és felelős szerkesztője is, és sorra jelenteti meg műveit, ha jól számoltam, már hatot, köztük olyanokat is, amelyeket annak idején a Forum Könyvkiadó visszautasított, mert nem ütötték meg a mércét. Egyik könyvben még a hamisításoktól sem riad vissza.

11. Közéletünk szégyene a VMNYE. Évtizedek óta az a személy vezeti, akit annak idején — egy politikus-elnök után — az akkori hatalmi párt ültetett az el-

női székbe mint megbízható kádert, hogy sorvassza el, fojtsa meg a VMNYE-t, ez sikerült is neki. Az egyesület azóta is látszattervékenységet folytat, melynek vajmi köze van a nyelvműveléshez. Egykori tagjai, aktivistái, vezetőségi tagjai nagyrészt hátat fordítottak neki. A bábelnök, aki az ötvenes-hatvanas években a rossz emlékű, úgynevezett kétnyelvű tanítás hirdetője és végrehajtója volt, most hol bel-, hol külföldön képviseli nyelvművelésünket, előszeretettel jelenik meg mindenütt mint a VMNYE küldöttje, még akkor is ha nem hívják, holott rendesen fogalmazni, hibátlanul beszélni sem tud magyarul. 1997-ben például a Magyartanárok Országos Konferenciáján is részt vett Székesfehérváron, noha szakmája a biológia. Legújabb tette, hogy a VMNYE-t, amely nyelvművelő, tehát szakmai egyesület, beléptette egy olyan politikai mozgalomba, amelyben egy magyar szervezetnek felesleges helyet foglalnia. Ezek a gondjaim, ezek a javaslataim, s most, hogy visszavonulok a közélettől, átadom őket levelem címzettjeinek. Egyúttal köszönetet mondok az eddigi együttműködésért és barátságukért. Kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kívánok!

Tomán László

Újvidék, 1998. december 15.

Utólagos megjegyzés: körlevelemet jóval a fenti nap előtt fogalmaztam, a dátum a sokszorosítás napját jelzi, így hát írásom semmiképpen sem függ össze Markovics-Majtényi Andrásnak és Bosnyák Istvánnak a Magyar Szó 1998. december 15-i számában megjelent írásával.

T.L.

Barátai a kezdeményezést örömmel fogadták, és a megköszönő visszajelzések örömmel töltötték el. Talán ezek a buzdítások is hozzájárultak a többi körlevél megírásához. Az én köszönőlevelemre adott válaszában többek közt kitér azokra a háború utáni szamizdat-kiadványokra is, amelyek a zsdanovi kultúrpolitika ellenében íródtak. Én ugyanis számtalanszor ösztökéltem, hogy írjon ezekről a dolgokról, hisz ez egészen más értelmezést adhatna a délvidéki magyar irodalom megítélésének. Sajnos, akkor még nem láttott erre lehetőséget. A levél szövege a következő:

Kedves Doktor Úr!

Hónapok óta tartozom Doktor Úrnak ezzel a levéllel, hogy megköszönjem augusztusi levelét, melyben egyetértését fejezte ki körlevelemmel. Nagyon jólesett. Most dolgozom 2. sz. Körlevelemben, amely irodalmi és közéleti búcsúlevelem (és végrendeletem) is lesz, mivel egészségügyi okokból teljesen visszavonulok a közélettől. Egyébként ez egyik magyarázata

is levelem késésének. Ti. auguszt. 11-én infarctus myocardii lépett fel, 29-ig a kamenicai szívkórházban feküdtem, de most már itthon lábadozom. S ilyen sebzett szívvel jobb nem törődni közügyekkel. Épp elég baja van az embernek a magán- (családi) életében ebben az időben. De hogy ne szalasszam el az alkalmat: olvasom a Magyar Naplóban, hogy Doktor Úr nagydíjat kapott a pályázatukon. Gratulálok! Remélem valahol meg is jelenik. Régi kérésének a szamizdatokról csak részben tehetek eleget. Azt hiszem még nem jött el az ideje a teljes feltárásnak, a konspiráció még köt. Azok közül, akik csinálták, ketten meghaltak, egy külföldön van, csak ketten vagyunk itt Újvidéken. Sajnos, első kiadványaink megsemmisültek (maradt egy füzet töredéke, amely porlad, meg az egyik lap fejlécmetszete), a többit őrzöm. Annyit közölhetek, hogy 1947 és 1953 között csináltak 3 folyóiratot és egy füzet sorozatot. Nagyrészt én írtam, gépeltem (a gép még megvan, csak egyszer elvitte az OZNA, de nem tudták, mit visznek. Sikerült visszaszerezni). Egyelőre ennyit. Még egyszer gratulálok a nagydíjhoz, és mindkettőjüket igaz barátsággal köszöntöm!

Tomán László

1998. X.13.

A többi körlevél is a délvidéki magyarság sorskérdéseivel foglalkozik, hisz ez a témakör foglalkoztatta egész életében. Bár némelyik megállapításával, például az autonómia kérdésében, lehetne vitatkozni, de lényegében a legjelentősebb dolgokban az idő őt igazolta. Az Észak-Bácska és a Tisza-vidék magyar irányítását, az újvidéki központ támogatóihoz hasonlóan, ő is ellenezte, féltve ettől a leépítéstől az újvidéki magyarságot. De ez egy tősgyökeres újvidékítő érzhető dolog.

Bevezető

A Vajdaság kérdése az itt élő emberek egyetértésének, kölcsönös megértésének, békéjének és boldogulásának a kérdése. Olyan utat, olyan közös eszméket kell találni, amelyek mindazt megadhatják és biztosíthatják, amire az itteni lakosságnak szüksége van és utódaiknak szükségük lesz. A Vajdaság területe és elnevezése a Habsburg-ház jutalma volt a dél-magyarországi szerbeknek azért, mert az 1848/49-es szabadságharcban az osztrákok mellé álltak, mivel tőlük, és nem a magyaroktól várták nemzeti jogaik érvényesülését. Az eszme, a Szerb Vajdaság a szerbeké volt — már a 48-as karlócai májusi kongresszuson bejelentették —, a megvalósítás az osztrákoké. Tizenegy év múlva meg is szűnt a Szerb Vajdaság. 1918-ban a dél-magyarországi szerbek, lát-

va, hogy széthullik az Osztrák-Magyar Monarchia, összeomlik a magyar hadsereg, kihasználták az alkalmat, hogy megszabaduljanak Magyarországtól – ahol mégsem volt olyan rossz dolguk –, és a szerb anyaországhoz csatolják azt a területet, amely sohasem tartozott Szerbiához. Korabeli dokumentumok szerint az újvidéki szerbek felszabadítóknak nevezték a bevonuló — győzedelmes, hódító — szerb csapatokat, és a német csapatok innen már korábban távoztak. 1918. XI. 25-én a vajdasági nemzetgyűlés kimondja az elszakadást Magyarországtól és a csatlakozást Szerbiához. A magyar szakirodalom, tudomásom szerint, vajmi keveset foglalkozott ezzel a gyűléssel. A *Letopis Matice Srpske 1914-1921. évi 300. száma közli a gyűlés jegyzőkönyvét* (megtalálhatjuk az *Enciklopedija Novog Sada c. kiadvány 5. kötetében is*). Ebből kitűnik, hogy az egészet az Újvidéken alakult Szerb Nemzeti Bizottság kezdeményezte és szervezte. A bácskai, bánáti és baranyai községekben 1918. XI.23-án választást bonyolítottak le, melyen csak a szerbeknek és más szlávoknak volt választójoguk. Így alakult meg 1918.XI.25-én a Bánáti, Bácskai, Baranyai Szerbek, Bunyevácok és Más Szlávok Nemzetgyűlése, melynek 757 tagja volt 211 községből, nemzeti összetétele szerint : 578 szerb, 84 bunyevác, 62 szlovák, 21 orosz (valószínűleg orosz), 3 sokác, 2 horvát, 6 német és egy magyar (20 tag nemzetiségéről nem tanúskodik a jegyzőkönyv). A Nemzetgyűlés úgy döntött, hogy a Bácska, Bánát és Baranya csatlakozik a Szerb Királysághoz, s támogatja a szerbek, horvátok és szlovénok királyságának megalakulását Péter király és a Karagygyevics dinasztia uralma alatt. A bánáti bácskai és baranyai szlovákok a gyűlésen bejelentették, hogy ők is határozatot hoztak a Szerb Királysághoz való csatlakozásról. A Nemzetgyűlés megválasztotta a bácskai, bánáti és baranyai szerbek Nagy Nemzeti Tanácsát, melynek 50 tagja volt. Közöttük nem szerepel egyetlen magyar, de német sem. Ekképpen került az egyoldalú népakarat jóvoltából Bácska, Bánát és Baranya a Szerb Királysághoz, majd az SZHSZ Királysághoz.

Akkoriban ezen a területen a szerbség viszonylagos többségben volt, a többi nemzethez képest viszont kisebbségben. Az azóta eltelt idő megtette a magáét. Vészesen csökken a magyarság létszáma, a németek szinte teljesen eltűntek innen — rájuk vonatkozott a kollektív bűnösség elve —, a szerbség pedig óriási többséggé nőtt: mind az első, mind a második világháború után nagyszámú telepeket hoztak ide, 1991 után a három jugoszláviai háború menekültjei árasztották el a Vajdaságot. Vezetőik elhitették velük, hogy itt ők lesznek az urak, tárt karokkal fogadják őket, lakást és munkát kapnak. Mindezek miatt olyan meg-

oldást kell találni a Vajdaság helyzetének rendezésére, amely megfelel minden itt élő, kisebb vagy nagyobb létszámú, szláv és nem szláv népcsoportnak, tehát az egész lakosságnak. A dolog nyitja pedig a Vajdaság teljes autonómiája, egy olyan politikai és társadalmi rendszer, amelyben egyik nemzet sem uralkodhat a másik felett, hisz egyik sem „kiválasztott nép”. Ez a békés és szabad élet egyetlen és elengedhetetlen feltétele, ez a modern, civilizált polgári társadalom követelménye. Ennek megvalósítását egy polgári kezdeményezésnek kell megindítania, elősegítenie.

A „magyar” jelzős vajdasági pártok vezetői képtelenek letenni önös szándékaikról, a szervezeteket karrierjük építésére használják, fellépésük sokszor a nacionalizmus határát súrolja, irreális célokat tűznek ki, és hiú ábrándokban ringatják a vajdasági magyarságot. A bolsevik elit maradványának, mely szorosán együttműködik a jelenlegi rendszerrel, de anyaországi támogatást is élvez, csak a saját anyagi érdekei lebegnek a szeme előtt. Ezért a pártoktól és klikkektől független vajdasági magyar polgárookra hárul a feladat, hogy meglássák, megtalálják és kijelöljék a boldoguláshoz és megmaradáshoz vezető utat, ezt pedig a Vajdaság polgári demokratikus átalakulásának alapelvei szabják meg.

Ez az alapelvek megígért bevezető része.

Üdvözléssel: Tomán László

II. Körlevél

Amikor fellapoztam a Magyar Nemzet 1999. augusztus 30-i számát, megdöbbentem láttam egymás mellett Kasza József és Ágoston András fényképét, alatta pedig nyilatkozatukat. Azt hittem, hogy tévedésből egy rendszerváltás előtti újság van a kezembem. Hogy kerültek egymás mellé, mégpedig egy mai magyarországi újságban? Hisz ők ketten (látszólag) esküdtek ellenségei egymásnak, s mit mondhatnak, hogy párhuzamosan közöljék nyilatkozatukat? Igaz, van közöttük valami hasonlóság: mindketten vezető állásban voltak a kommunista rendszerben, mindkettejüknek most is a bársonyszék a célja: Ágoston a VM DP (előzőleg a VM DK) elnöke, egy ideig szerbiai képviselő, a területi autonómiát azért találta ki, hogy egy nap a magyar autonóm terület elnöke legyen; Kasza polgármester, képviselő, a VM SZ elnöke, s most még az Ideiglenes Magyar Nemzeti Tanács elnöke is. Persze a magyar autonóm területet ő is azért kívánja megvalósítani, hogy annak is elnöke lehessen. Külön figyelmet érdemel az egészben az IM NT. Ez — elnevezése ellenére — nem nemzeti tanács, hanem párttanács. Három magyar jelzős párt tagjaiból áll, a másik három „magyar” párt képviselői nem is kerül-

tek bele, csak fenntartották nekik a helyet(!). Ám jól tudjuk, hogy más, nem magyar jelzős pártoknak is vannak magyar nemzetiségű képviselők egyik-másik képviselőházban meg néhány községi képviselő-testületben. Őket miért nem hívták meg ebbe a tanácsba — hisz ugyanolyan képviselők, mint a meghívottak —, ha az „magyar” és „nemzeti”? Hogyha valaki nem tagja a hat „magyar” párt egyikének sem, hanem — uram, bocsá! — mondjuk az SZSZP-nek vagy a VDRP-nek, vagy a VSZL-nek, az nem magyar? Nyilvánvaló az IMNT egyoldalúsága, kizárólagossága, látszik, hogy nem a magyar érdekeket tartja fontosnak — elvégre mit is tehetne a magyarság érdekében, ugyanis ezt a testületet senki az égvilágon nem ismeri el —, hanem a három párt céljait. Mivel az IMNT-nek se de facto, se de iure nincs semmilyen hatalma, se illetékessége, nem tekinthetjük másnak, mint gittegyletnek avagy sóhivatalnak.

A VMSZ-nek és az IMNT-nek közismert célja a vajdasági magyar területi és személyelvű autonómia megteremtése. Ha valamilyen csoda folytán megalakulna ez az intézmény (de mi lenne a többi vajdasági kisebbséggel?, s a szerbek is csináljanak maguknak ilyet, tehát kantonizálják a Vajdaságot, amit a világ Kosovo esetében sem enged meg?), a vajdasági magyarságnak csak 39,47 % -át ölelné fel, a többiek ki lennének szolgáltatva a többségi hatalom kényének-kedvének. Meg kell jegyezni, hogy a Vajdaságban 7 községben van a magyarság abszolút többségben, a többiben kisebbségben él, még a szabadkaiban is, úgyhogy álmódni sem szabad senkinek, hogy Szabadka a magyar autonóm területhez tartozhat majd, mi több, székhelye lesz, ahogy a VMSZ-ben elképzelik. Ugyanis Szabadkán az 1991-es (tehát a legutóbbi) népszámlálás szerint a lakosságnak csupán 42,77%-a magyar, több mint 57%-a nem magyar, s nehezen hihető el, hogy ez a tömeg bármikor, bárhogyan, bármilyen feltételekkel elfogadná, hogy magyar autonómiában éljen. Nyilvánvaló, hogy a magyar autonómia-törekvésnek a Szabadka-centrizmus az elindítója és talaja. Jusson eszünkbe Biacsi Antal Újvidék-ellenes felszólalása a néhány évvel ezelőtti szabadkai magyar értelmiségi találkozón. Biacsi lenézi a szabadkai régiótól délre élő magyarokat, lebecsüli, sőt, leírja őket. Ami a perszonális autonómiát illeti, az is fából vaskarika, mert az elképzelés teljesíthetetlen feltételeken nyugszik: hogyan intézze a vajdasági magyarság a maga művelődési, oktatási, tájékoztatási ügyeit (s akkor hol vannak még a gazdasági, szociális és más, fel nem sorolt gondok?), amikor Szerbia és Jugoszlávia központosított rendszerében minden a két kormány kezében van, még Vajdaság Autonóm Tartományak sincs joga ezekről a kérdésekről önállóan dönteni; min-

den pénz (közbevétele) Belgrádba folyik be, és onnan juttatják vidékre, ha juttatják. Több mint együgyűség azt várni, hogy a mostani belgrádi hatalom odaadja a magyarságnak — vagy bármelyik kisebbségnek — az általa befizetett adó ráeső részét. Hogy a jelenlegi szerbiai és jugoszlávai hatalom miként vélekedik a kisebbségek jogairól, s miképpen bánik velük, arra a legjobb példa Kosovo. Na és a vajdasági magyarság sajtójának, iskoláinak, a magyar többségű önkormányzatoknak a sorsa. Ha nemzeti jogokat követelünk, ha emberi jogokat akarunk, meg kell teremtenünk a lehető legönállóbb Vajdaságot, amelyben nem lennének etnikai kisebbségek, nem lenne etnikai többség, a teljes jogegyenlőséget biztosítaná, se nyelve, se nemzetisége, se vallása, se politikai nézete szerint nem lenne különbség ember és ember, vajdasági és vajdasági között. Megszűnne a centralizmus, megszűnne a kiszolgáltatottság és a kizsákmányolás, a Vajdaság el tudná tartani önmagát, megerősödne gazdasága, rendeződne pénzügyei, megoldhatóak lennének a szociális kérdések, eltűnnének a határok északon és délen, keleten és nyugaton, megvalósulnának az emberi jogok és szabadságok, fellendülne a gazdasági élet, megszűnne a nélkülözés. Ennek egyetlen feltétele a Vajdaság minél nagyobb szabadsága és önállósága.

Tomán László

Újvidék, 1999. szeptember 6-án

III. Körlevél

Kétéves volt Bordás Győző, amikor megjelent a fiatalok Hídja (1950. április), s most Bori Imre, a Híd jelenlegi főszerkesztője — aki annak a nevezetes Híd-számnak munkatársa volt — őt bízta meg, hogy erre az évfordulóra emlékezzen (Híd, LXIV évf. 3-4. sz. 204-219. o.). Egyébként Bordás Győző sógorával együtt alkotja a folyóirat mostani (kéttagú) szerkesztőbizottságát. Szóval az ötvenéves áprilisi Hídről írt Bordás Győző megemlékezést Ötven év címmel, Tanulmány műfaji megjelöléssel, ami egy kis túlzás, már csak azért is, mert olyan állításokat találunk benne, amelyek nem felelnek meg a valóságnak, s ez nem illik egy komoly tanulmányhoz. Bordás Győző például azt állítja, hogy „Sinkó Ervin első háború utáni, 1950 tavaszán tett vajdasági körútjának és ezen belül (!) újvidéki találkozásának az írókkal és társadalmi dolgozókkal (!) rendkívül komoly (!) irodalompolitikai jelentősége volt” (Bordás i.m. 204. o.). A szerző itt egy kicsit mellélőtt. Nem Sinkó Ervin hozta a változásokat irodalmunkba, hanem a fiatalok Hídjának munkatársai. Nem Sinkó „látogatásától kell számítanunk a szocialista realizmus felszámolásának fokozatos

beindulását...” (uo.), hisz az áprilisi Híd az ő látogatása előtt jelent meg. Nem Sinkó, hanem a fiatalok voltak elégedetlenek a jugoszláviai magyar irodalom és közélet akkori helyzetével. Őket támadta meg Rehák, nem Sinkót. Előszeretettel emlegeti Bordás Győző a jugoszláviai írók II. kongresszusát, amelyet 1949. december 25. és 28. között tartottak. A változást azonban nem ez, hanem a harmadik írókongresszus hozta (Ljubljana, 1952. szeptember 5-7.), itt hangzott el Miroslav Krleža nagy feltűnést keltő előadása a kultúra szabadságáról. Sorszámokat és dátumokat téveszt össze Bordás Győző. Bordás Győző felületességét bizonyítja ez az állítás is: „Hiába közli éppen az Ifjúság Szava Sinkó Ervin cikkét a fiatal írókhoz (nem is cikk volt, hanem előadásának szövege — T.L.), amelyben Sinkó arra tanít (pedig még nem volt egyetemi tanár — T.L.), hogy az író mindig találja meg a pontos kifejezést ... amikor két héttel később saját munkatársairól vezércikkben állítja, miszerint < nem ez az új nemzedék hangja>” (Bordás i.m. 208. o.). Bordás Győző itt bakot lőtt, mert a vezércikk az Ifjúság Szava május 13-i számában jelent meg, Sinkó pedig – mint maga Bordás Győző közli ebben az írásban – június 3-án érkezett Újvidékre, előadását másnap vagy harmadnap tartotta meg, ennek szövegét csak három - és nem két - hét múlva, június 24-én tette közzé az Ifjúság Szava.

Bordás Győző célja ezzel a „tanulmány”-nyal nem is az volt, hogy a fiatalok Hídját az őt megillető helyre tegye irodalmunk történetében, hanem hogy újabb mesével gazdagítsa a Sinkó-legendát. Bordás Győző, teljesen fölöslegesen, belekeveri a fiatalok Hídjának ügyébe Szirmai Károlyt, azt állítva, hogy a Köd-ben szerzője a második írókongresszus és Krleža előadásának hatása alatt vette újra kezébe a tollat. Ez azonban lehetetlen, mert a második írókongresszus, amely még a szocreál jegyében állt, nem hathatott ilyen értelemben Szirmaira, Krleža pedig, mint már említettem, a harmadikon beszélt, viszont Szirmai önéletrajzában, mely épp a Bordás Győző által szerkesztett Önkeresés című füzetben jelent meg (Verbász, 1970), azt olvassuk, hogy Czakó Tibor (alias Létmányi István) rábeszélésére lépett ismét nyilvánosság elé (Önkeresés, 45.o.). S ezt később — én vagyok rá az élő tanú — sokszor megbánta. Azt már Bordás Győző nem vette észre, hogy a fiatalok Hídja nem csak a vajdasági magyar, hanem a jugoszláviai irodalmakban is úttörő volt, hisz a belgrádi, zágrábi, ljubljana-i fiatalok csak 1951-ben és 1952-ben lázadtak fel a szocreál ellen, s indították meg folyóirataikat (kivéve a belgrádi Mladostot, mely korábban indult, s 1951-től vállalt avangard szerepet). Biztos, hogy mi 1950 tavaszán nem is voltunk tudatában annak, milyen következményei lehetnek föllé-

pésünknek. Rehákék reagálására a hazai sztalinizmus jellegzetes megnyilatkozása volt. Reakciósoknak, dekadenseknek, betegeseknek, pesszimistáknak kiáltottak ki bennünket, pedig mi csak másképp láttunk, másképp gondolkodtunk, másképp éreztünk, és másképp írtunk, mint ők.

Tomán László

Újvidék, 2000. június 22-én

Ezekről a körlevelekről természetesen a bíráltak is tudomást szereztek, és ezért a Tomán-írások az általában támogatott sajtóban nem kerülhettek a nyilvánosság elé. Például a következő szöveg sem jelenthetett meg a Magyar Szóban:

Egy régi olvasó levele

A kisajátítás másik oldala

Nem tetszik a Forum Holding új igazgatóbizottságának összetétele a Vajdasági Reformisták észak-bácskai és bánáti körzetének, a horgosi Termelői Klubjának, a Kanizsai Fórumnak, az Új Demokrácia – Mozgalom Kanizsáért nevű szervezetnek. A Magyar Szó szerkesztőbizottságának állásfoglalása szerint nekik sem.

Mint a Magyar Szó (kezdetben Szabad Vajdaság) olvasója (a tiltakozók közül sokan világon sem voltak, amikor már olvastam — sok mindent helytelenítve — a lapot) és időnkénti külső munkatársa, furcsállom ezt a nemtetszést. Elsősorban azért, mert akkor, amikor Kaszás Károly vezető SZSZP-s volt az igazgatóbizottság elnöke, ez nem váltotta ki a fent nevezett tiltakozását.

Másodsorban azért, mert — ellentétben a tiltakozók véleményével — ez az új igazgatóbizottság 1. nem egypárti, sőt a VMSZ tagjai, amennyire felmérhetem, nincsenek is többségben, 2. olyan neves szakemberek foglalnak helyet benne, mint dr. Józsa László, a kisebbségi kérdés szakértője, Klemm József, a kitűnő újságíró, Hajnal Jenő ismert művelődési dolgozó, Vickó Árpád, a jeles műfordító stb. Harmadsorban azért, mert az ellen nem tiltakoznak, hogy az igazgatóbizottságnak két olyan tagja is van, akik a le-tűnt KSZ-nek vezető tagjai voltak (és nem győződ-hettünk meg arról, hogy méregtelenítve vannak). Egyikük annak idején az említett párt akarataból foglalta el a legmagasabb posztot a Forumon, s ezt ma is betölti, sőt megtartotta magának a Forum Könyvkiadó főszerkesztői állását, de egyben a Híd folyóirat szerkesztőbizottságának is tagja (sógorával együtt), a másik pedig előttem ismeretlen érdemeiért került a Forumban mindjárt vezető tisztségre, a családjának két tagját is bejuttatta a Magyar Szó szerkesztőségébe. Mindezt senki sem kifogásolja. Se azt, hogy néhányan több funkciót is ellátnak a Forumban, pl. a nyomda igazgatója egyben a Létünk főszer-

kesztője és a Forum Könyvkiadó Tanácsának is elnöke; se azt, hogy a Forum Könyvkiadót a volt KSZ két tagja vezeti, tehát egypárti a főnökség; vagy például, hogy a Híd főszerkesztője, akit 1984-ben az akkori KSZ áldásával neveztek ki erre a posztra, még mindig főszerkesztő, habár 1992 óta se pályázattal, se megválasztással, se kinevezéssel nem erősítették meg tisztségében. Mi ez, ha nem kisajátítás? Ez ellen nem tiltakoztak Horgoson.

Az viszont kisajátítás, hogy évek óta a magyarországi könyvkiadási támogatást osztogatják a Vajdaságban — évről évre ugyanazok a személyek részesülnek belőle —, s Horgoson ezt se kifogásolják.

„A megbeszélés résztvevői úgy vélték, hogy megengedhetetlen egyetlen párt dominanciája a vajdasági magyar kultúra fellegvárában...” — olvastuk a lapban. Hát hogy fellegvár-e, arról beszélhetnénk, de hogy szó sincs „egyetlen párt dominanciá”-járól, azt a számok beszédesen bizonyítják, mint mondtam, a VMSZ tagjai nincsenek benne többségben, található ott pártunkívüliek és más pártok tagjai, egyébként pedig a szakértelem a fontos, nem a párthovatartozás. És talán magyarok vagyunk mindannyian. Igaz?

Az idézett tudósításban még azt is olvashatjuk: „...hiányolták (ti. a résztvevők) az olyan magyar intézmények jelenlétét (lehet a magyarban a jelenlétet hiányol-ni? — T.L. megj.), mint például a Magyar Tanszék és a Hungarológiai Intézet”. Elsősorban: Hungarológiai Intézet évek óta nincs; másodsorban: a VMMSZ, a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, a Magyarsággutató Társaság távollétét nem kifogásolta senki Horgoson? Pont a Magyar Tanszékét? Amely ha alaposabban utánanézzünk, nagyon is jelen van a Forum valamennyi szerkesztőségében, tevékenységében. Tudjuk ugyanis kik a szürke eminenciások.

Ha már ez a helyzet, ha ilyen fenntartások, kételemek, aggodalmak vannak jelen közéletünkben — és nemcsak ebben az ügyben —, akkor vagy itt, a Magyar Szó hasábjain, vagy egy fórumunkon meg kellene vitatni ezeket a kérdéseket.

Tomán László

Újvidék, 2000. nov. 21.

A „tanszékesek” és a Forum irányítói annyira féltek az írásaitól, hogy neki, aki éveken át számtalan szerzőnek tette lehetővé a megjelenést, nem adták meg ezt a lehetőséget. Elkeseredésében magánkiadásban jelentette meg műveit, amiről a nekem küldött levelében a következőképpen vall:

Mélyen tisztelt Doktor Úr!

Újvidék, 2000. II. 11.

Szokatlan levelet írok, szokatlan levelet kap tőlem, Doktor úr. Életemben soha nem kértem senkitől

semmit, kivéve persze néhány lánytól csókot, na meg a hanyag szerkesztőktől az elmaradt honoráriumot, de erről leszoktam, mert

1. nem írok,

2. senki nem fizet honoráriumot.

Most mégis furcsa kéréssel fordulok Önhöz. Nem vagyok biztos benne, hogy Doktor úr tudja, a Forum körüli maffia két könyvem megjelenését tette lehetetlenné. Harminc évig szerkesztettem vajdasági magyar, a szerb, horvát, szlovén, angol, amerikai, német, francia, macedón írók könyveit, de azt nem értem meg, hogy saját könyvem megjelenjék. Eddig csak hallgattam, és nyeltem. A kézirataim iratgyűjtőkben várják, hogy a jövődő vandálok kukába dobják. Kinek kellene egy vajdasági magyar írásai, kéziratái? Most 70. évem küszöbén úgy döntöttem, nekimegyek és kiadom egy könyvem. Ha a Forum megtorpedózta verseim kiadását, ha a már említett maffia lesöpörte a kuratórium asztaláról esszékötetemet (habár Aleksandar Tišma akadémikus ajánlotta kiadásra), akkor én most a publicisztikámat akarom saját kiadásomban megjelentetni.

A kötet összeállt, címe (egyelőre): Múltunk, jelenünk: lesz-e jövőnk; alcíme (végleges): Kisebbségi sors a Balkánon. Tartalma: 84 írás 1951 és 1997 között; megjelenési helyük: Ifjúság, Magyar Szó, Napló, Magyar Szemle és néhány meg nem jelent – apokrif – cikk. Kb. 15-16 szerzői ív.

Nagy szerencsémre egy nem nagyon közeli rokonom, eléggé sikeres vállalkozó, a hónom alá nyúlt, és felajánlotta, hogy a nyomdaköltség felét fedezi, nekem a másik felét kell előteremtenem, és a gépeles költségeit fizetnem (ez utóbbi nem nagy összeg, már összejött). A hiányzó összeg 15 000 dinár, azaz kb. 680 DEM a mai árfolyam szerint. Hát ez nekem nincs meg. Most próbálom megszerezni. De kihez forduljak? A HTMH-támogatásra még nem hirdették ki a pályázatot, ki tudja mikor jelenik meg, de azt sem tudjuk, kik fognak dönteni, nem rondít-e bele megint az itteni maffia. És úgy tudom különben is, hogy publicisztikára (legalábbis eddig) nem adnak támogatást. Nem akarok olyan emberekhez fordulni, akik esetleg valamilyen föltételt szabnának, kifogást emelnének valamilyen írásom ellen.

Ezért fordulok most a legnagyobb bizalommal Doktor úrhoz, azzal a kéréssel, van-e valamilyen lehetőség, hogy az Aracs Társadalmi Szervezet — vagy annak közbenjárásával valamilyen cég, alap, szervezet — valamilyen vállalna ebből a teherből, hogy mégse haljak meg könyv nélkül, ha már az a több mint száz író, akinek a könyvét gondoztam, elfelejtett, kisemmizett, megvetett. Természetesen az is megoldás, ha a hiányzó összegnek csak egy részét kapom meg egy forrásból, megpróbálom másokhoz is fordulni, akikben

megbízom, de nem nagy reménnyel teszem. A munkálatok valószínűleg a jövő héten indulnak — egyelőre a számítógépes gépelés —, a többi kb. két hét múlva (tördelés stb.). Addig türelmesen várom szíves válaszát, bármilyen lesz is. Ha több időről van szó, türelmes leszek.

Remélem Doktor úr jól van. Kedves lányukat sokszor élvezzük a Duna TV-ben. Kedves feleségével együtt sokszor üdvözlöm, elnézést kérve a zavarásért és az esetleges gondokért.

U.i.: ha szükségesnek látja, tartalomjegyzéket küldhetek.

Igaz híve: Tomán László

Ennyi mellőzés és sérelem után, megelégedve a „pozicionáltak” önkényeskedéseit, a következő levéllel fordult a baráti köréhez:

Kedves Barátaim!

Ma jelent meg a Magyar Szóban az Illyés Közalapítvány 2001. évi pályázata, melyre már régen vártam. A pályázat I. pontja értelmében pályázni lehetne egy új, szabad folyóirat indításához szükséges támogatásra. Arra gondolok, hogy végső ideje egy ellen-Híd indítása, hogy egy demokratikus, nemzeti irányultságú folyóirata legyen a vajdasági magyar értelmiségnek.

Azért fordulok Önökhöz, mert azt hiszem, hogy az Aracs Társaság égisze alatt lehetne támogatást kérni és folyóiratot indítani. Javaslatom a következő:

Kérjünk támogatást egy (egyelőre) kéthavonta megjelenő szabad, demokratikus, nemzeti felfogást tükröző folyóiraatra (cím pl. Szabad Írás lehetne), mely kéthavonta jelenne meg, 4 – 5 ív terjedelemben, s elsősorban esszéket tartalmazna a vajdasági magyarság életéről, de természetesen más témák is szóba jöhetnek. (Szépirodalmat csak elvétve kellene közölni.) Tehát egy elméleti folyóiraatra gondolok. Hozzávetőleges kalkulációt készítettem, a mostani nyomdaárak szerint, s kb. 7 – 8000 DEM-re lenne szükség egy évre. Kb. 2 - 300 példányra gondolok induláskor, ezt lehetne növelni, ha nő az érdeklődés. Kiadó lehetne az Aracs Társaság, esetleg az újvidéki Atlantis. Eladási ár (előfizetési díj) minimális lenne, ebből elsősorban a terjesztést, propagandát kellene fizetni, a kiadás költségeit a támogatásból kellene fedezni (nyomdaköltség, előkészítés, szerzői jogdíjak, dologi kiadások). Ami a szerkesztőség összetételét illeti, elsősorban Önökre gondolok, s még két-három szabadkaira, akiket Önök ajánlanak. Újvidékről is három-négy embert kellene bevonni. A nyomdát vagy Szabadkán kellene megtalálni (van ott egy magánnyomda, amely olcsón dolgozik, s támogatja a magyar ügyet), vagy az

ítteni Verzál nyomdára számítok (az én könyvemét ők állították elő, jutányosan).

Kérem, gondolkodjanak, s ha egyetértenek, kérjenek pályázati űrlapot az alkuratoriumtól (Age Ma-mužica 13 / II.), s együtt kitöltenénk. Várom válaszu-kat. (Határidő márc. 31.)

Nem mehettem el Szabadkára a szombati tanácskozásra, mert keveseltem a 10 perc felszólalási időt, ezt közöltem Vajdával, s nem hívott meg, de nem is szerepeltem volna szívesen Bosnyákkal, Fokyval, Végellel. Azért sem mentem, mert szombaton itt volt a helységnevekről szóló tavalyi tanácskozás kiadványának a bemutatója, s Ágoston Miska is itthon volt, vele is töltöttünk egy időt. Gondoltam, hogy megírom, mit mondtam volna a tanácskozáson, Mihály is rábeszélte, de nincs hol közölni. Ezért jobb, ha nem is írom meg. Úgyis tudja mindenki, mit gondolok.

Várom válaszu-kat, s régi barátsággal üdvözlöm mindkettőjüket:

Tomán László

Újvidék, 2001. márc.4.

P.s.: Most készülök írni Gerold lexikonáról.

A válaszlevelet meg sem várva, Tomán dr. Ágoston Mihállyal egy újabb levelet is küldött:

Mélyen Tisztelt Doktor Úr!

Abban a reményben írom ezt a levelet, hogy Ágoston dr. személyesen adhatja át Önöknek. (Ha nem sikerül, postán fogom elküldeni).

Valószínűleg emlékszik, hogy előző levelemben elpanaszoltam: nincs hol publikálnunk. Ez az Ön tapasztalata is, hasonlóan, mint az enyém. Most, hogy olvastam az Illyés Közalapítvány pályázatát, felötlött bennem annak a lehetősége, hogy az Aracs Társaság megpályázhatná a szükséges összeget, s indítana egy – mondjuk háromhavonta megjelenő – folyóiratot. Úgy vélem, az alapelvekben, szerkesztés-politikában meg tudnánk egyezni, s közösen jó, színvonalas folyóiratot tudnánk csinálni, mely azoknak adna helyet, akik nem hajlandók a Hídban, Üzenetben stb. publikálni. Ha egyetértenek javaslatom-mal, helyesebben ötletemmel, kérjenek űrlapot a Vajdasági Alkuratoriumtól, lelevezzük a dolgokat, kalkulációt kérünk szabadkai és újvidéki nyomdától, és pályázunk. Ágoston dr.-ral is beszélünk erről, ő is helyesli. ...

Válaszokra várva, mindkettőjüket barátsággal üdvözlöm:

Tomán László

Tomán lelkesedése és tettekre készsége teljesen lenyűgözött, határozott okfejtése és javaslatai pedig munkára sarkalltak. Az igazat megvallva, még nem bíztam sem magamban, sem az Aracs ilyen jellegű lehetőségében. Ezért a pályázatot ez alkalommal lekéstük. Röviddel ezután az Aracs Társadalmi Szervezet a könyvgyűjtésből származó könyvekből 560-at adományozott a martonosi könyvtárnak egy ünnepség keretén belül. Az ünnepségen ft. Utasi Jenő atya is jelen volt, és a beszélgetésünk során szóba hoztam Tomán javaslatát, tudva azt, hogy az atya a tóthfalui Logos nyomda irányítója. Utasi atya is hasonló javaslattal állt elő, mivel ő is már régebb óta foglalkozott azzal a gondolattal, hogy indítani kellene egy közéleti lapot, amely nemcsak vallási kérdésekkel, hanem sokkal inkább társadalmi problémákkal foglalkozna. A folyóirat alapításához a legnagyobb lökést mégis az adta, hogy az atya megígérte, hogy a lap első számát ingyen nyomtatja ki, és amíg a pályázatok útján nem szerezzük be a megfelelő összegeket, ő hajlandó a lap mögött állni. Bízva Tomán szervező-készségében és az atya támogatásában 2001. március 20-án az Aracs T. Sz. nevében mint a szervezet elnöke a hasonló elveket vallókat folyóirat-alapításra hívtam meg az otthonunkba. Jelen volt: 1. Dr. Vajda Gábor, 2. Mirnics Károly, 3. Mirnics Zsuzsa, 4. Bata János, 5. Ft. Utasi Jenő, 6. Gubás Ágota és 7. Dr. Gubás Jenő. Tomán egészségi okok miatt sajnos most nem vehetett részt. A jelenlevők eldöntötték, hogy egy új nemzeti irányultságú folyóiratot hoznak létre, amelynek alapító közgyűlését 2001. április 7. (szombatra) hívják össze.

Vajda megfogalmazta a lap célkitűzéseit, szellemiségét és arculatát, amit megküldött a szerkesztőbizottság jelöltjeinek:

FÖLKÉRÉS

..... részére

Tájékoztatjuk, hogy 2001. március 20-án kisebb értelmiségi csoport gyűlt össze Szabadkán dr. Gubás Jenőék lakásán – folyóirat-alapító szándéktól vezérelve. A jelenlevő Bata János, Gubás Jenő és Ágota, Mirnics Károly és Zsuzsa, Utasi Jenő, valamint Vajda Gábor egyetértett abban, hogy végső ideje egy olyan folyóirat megindítása, amely kizárólag a délvidéki magyarság fönmaradását s ennek érdekében a kultúráját szolgálja.

Az elképzelés szerint a folyóirat az Aracs nevet viselné. Ez azért lenne helyénvaló, mert e név által eredetileg jelölt pusztatemplom a délvidéki magyarság ezeréves ittlétének, sőt kultúrája alapjellegzetességének is a szimbóluma. E művelődési emlék önma-

gában is kötelez bennünket egy keresztény szellemű folyóirat megindítására. Viszont annak dacára, hogy a lapot a tóthfalusi Logos nyomda és könyvkiadó adná ki (Utasi atya és a Katolikus Egyház jóvoltából), témáink és céljaink akkor is világi jellegűek (az egyházon mint intézményen kívüliek) lennének, ha nagy hangsúlyt fektetnénk az iskolai oktatás és a vallás összefüggő kérdéseinek a megoldására.

Az Aracs „a délvidéki magyarság közéleti folyóirata”-ként tenné a dolgát. Jóllehet minden jövőző cikkünk mögött valamilyen tényfedezetnek kell állnia, nem elsősorban múltértékelő tudományos munkák közlésére (ezeknek többnyire megvannak a fórumaik), hanem a magyarság sorskérdéseivel kapcsolatos, néhány gépelt oldalnyi konstruktív értelmiségi állásfoglalásokra, javaslatokra, föltárásokra, kritikára, ismeretésekre számítanánk. A jelzett szellemben született versek, illetve prózaművek stb. közlésétől sem zárkózunk el, noha a felelős értelmiségiek cselekvésre ösztönzését elsősorban az értekező próza kommunikatívabb formái szolgálhatnák hatékonyan.

A többi között égetően fontos például a televízió és a rádió műsorainak, valamint a folyóiratoknak, a lapoknak és a művelődési intézmények munkájának az elmélyült elemzése, a tankönyvek szakszerű vizsgálata, a magyar iskolák megteremtésének puhatolása, a könyvkiadás kritikája, a színházpolitika taglalása, a korlátlan könyvbehozatal sürgetése, a falu- és városkutató folytatása, a politikusok tevékenységének mérlegelése stb. Csupán olyan könyvismertetőt közölnénk, amelynek vagy a tárgya, vagy a kritikája (esetleg mindkettő) művelődésünk (cselekvésprogramunk) szempontjából tanulságos.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy pártalapítási szándék lappang kezdeményezésünk mögött. Még kevésbé akarunk valamelyik meglévő párt esz-közévé válni. Útmutató szerepünk a magyar szellemű közvélemény megteremtésében, a magyarságmentő programok előkészítésében s a politikusok figyelmének a nemzeti-kulturális feladatokra való fölhívásban csúcsozhatna. Olyan diagnoszták kívánunk lenni, akik a gyógy módra is javaslatot tennének.

Lehetőséget adnánk a nyilvánosság előtti konstruktív párbeszédre. Eleve megbélyegzett emberek nem léteznének előttünk, személyeskedésnek, előítéletek szerinti véleményezésnek nem lehet helye a folyóiratunkban. Ám a föltétlen tekintélytisztelet elvét is elvetnénk, miközben annál inkább ragaszkodunk a nyilvánvaló érdemek megbecsüléséhez. Műveket és munkálatokat, intézményeket és egyéni vállalkozásokat, fölgyorsult folyamatokat és megmerevedett állapotokat igyekszünk majd fölmérni, értékeket és hibákat tudatosítva, a megoldásokat vagy nyugtázva, vagy azok helyett (nem ritkán) jobb lehetőségeket kí-

nálva. Arra is számítva, hogy esetleg a cikkünkre érkező válasz fogja tartalmazni a helyesebb megoldást. Mindenekelőtt a körünkre égő problémákkal foglalkoznánk, de azért (művelődési-társadalmi) életünknek minden jótékonyan befolyásolható mozzanata érdekelne bennünket, hiszen a magyarságnak, ha valóban fenn akar maradni, a saját fejével gondolkodva sok mindent neki magának kell csinálnia, amit eddig – iszonyú áron – helyette mások végeztek el.

Tervünk szerint a szerkesztőbizottság tizenkét tagból állna. Azért ilyen sokból, hogy már ezáltal is növeljük a munkatársakkal és az olvasóval való kapcsolattartás lehetőségét, vagyis, hogy „lefedhessük” az egész Délvidéket. A névsor: Bata János, Cirkl Zsuzsa, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Hajnal Jenő, Hódi Sándor, Marcsók Vilma, Mirnics Károly, Tari István, Tomán László, Utasi Jenő (javasolt főszerkesztő) és Vajda Gábor (javasolt felelős szerkesztő).

Alapító gyűlésünket ugyancsak Gubáséknál (Első fölkelés u. 20.) tartjuk április 7-én (szombaton) délelőtt 10 órakor. Kérjük, vállalja el a szerkesztőbizottsági tag szerepét, s látogasson el a körünkbe a megjelölt időpontban. Előbb azonban várjuk a visszajelzését. Gubásék telefonszáma: (024) 42-069.

A javaslattevő csoport tagjai nevében tisztelettel és üdvözléssel: Vajda Gábor

Szabadkán, 2001. március 24-én

Ezen az összejövetelen a következő döntés született: Aracs – a délvidéki magyarság közéleti folyóirata néven egy közéleti, nemzeti, keresztény szellemiségű folyóiratot alapítunk. (Az Aracs nevet Tari István javasolta). Az alapító: az Aracs T. Sz. A kiadó: a tóthfalui Logos Grafikai Műhely. Főszerkesztő: ft. Utasi Jenő. Felelős szerkesztő: Dr. Vajda Gábor. Képzőművészeti szerkesztő: Gyurkovics Hunor. Lektor: Gubás Ágota. A szerkesztőségi cím: 24000 Szabadka, Első Népfelkelés (Prvog ustanka) u. 20. A szerkesztőbizottság javasolt tagjai: Tomán László, ft. Utasi Jenő, dr. Vajda Gábor, Mirnics Károly, Gyurkovics Hunor, dr. Gubás Jenő, Hajnal Jenő, Cirkl Zsuzsa, Marcsók Vilma, dr. Hódi Sándor, Bata János, Tari István. Utólag a bizottságból kimaradt Mirnics Károly, Hajnal Jenő és dr. Hódi Sándor, mivel nem jelezték vissza a részvételi szándékukat, illetve túlzott elfoglaltságukra vagy egészségügyi állapotukra hivatkozva, nem vállalhatták el a megbízatást. A határozat szerint a lap 800 példányban jelenik meg, évente négyszer, a magyarság történelmi sorsfordító dátumain: március 15-én, június 4-én, augusztus 20-án és október 23-án.

Az első szám 2001. augusztus 20-án jelent meg. A tetszetős külalak és az aktuális, érdekes tartalom felkeltette a közvélemény figyelmét. A Forum és a tanszék köréhez tartozó, „pozicionált értelmiség” viszont megrémülve egy olyan sajtószervtől, amelyet nem ők befolyásolnak, az új folyóiratra tüzet hánytak. Gerold László a Hídban (Híd LXV. évfolyam, 10. szám, 2001. október) a legközönségesebb sértegetéseket zúdította ránk, de főleg rám: „nincs esze” írja, vagy „milyen ... karakán délvidéki magyar embőr”, — a bánási származásomat és őző nyelvjárásomat gúnyolva, de a képzettségemet és véleménykinyilvánításom jogosságát is megkérdőjelezi, mármint azt, hogy nem vagyok szakmabeli, hogy jön egy fül-orr-gégegyógyász ahhoz, hogy belekontárkodjon a kultúrába. Gerold a folyóirat címében található délvidéki kifejezést is gúny tárgyává teszi, (... „a vajdasági [pardon: délvidéki]”), nem számítva arra, hogy valamivel később Bori is a könyvének „Délvidéki olvasókönyv” címet adta. A sértegetésekből persze Tománnak, Vajda Gábornak, sőt ft. Utasi Jenőnek is kijutott: „Tudja a támogató, miről írnak az Aracsban? Ha tudja, a lelke rajta, ha nem, annál rosszabb”. Amikor az Aracsban az jelent meg, hogy a „pozicionáltak” miként hallgattatják el a másként gondolkodókat, akkor Bori bírósági pörrel fenyegette meg Utasi atyát. Persze a pörből semmi sem lett, de a földbe taposás kísérlete, vagy ha ez nem megy, az agyonhallgatás még nyolc év elteltével is jelen van. Ebben az évben például Vajda Gábor legújabb könyvének újvidéki bemutatóján a Magyar Tanszék tanára megfenyegette a hallgatókat, hogy ne merjenek részt venni és közreműködni a rendezvényen. Biztos attól tartanak, hogy a tanszék hallgatói esetleg ott túl sok nemzettudatot erősítő hatás alá kerülnek, vagy esetleg a tanszékétől eltérő véleményt formálhatnak.

Mindennek ellenére, bár Gerold abban reménykedett, hogy az Aracs az első szám után befulladás, a folyóirat megizmosodott, megbecsült és elismert lett itthon, az anyaországban vagy más régióban, ahová eljutott postán vagy az interneten. A nyolcadik évfolyamának számait megjelentető Aracs minden áskálódás, gáncsoskodás ellenére a továbbiakban is híven kívánja szolgálni a **délvidéki és az egyetemes magyarságot**.

Szabadka, 2008. VII. 23.

**Azért újból, mert a Tézene Társaság már korábban is létezett, de a kommunista hatalom betiltotta, és vezetőit meghurcolta.*

**Az Aracs folyóirat bemutatóján Budapesten (2002) a Magyarok Házában:
balról Gubás Jenő, Gubás Ágota, Bata János, Vajda Gábor, Tomán László és Tari István.**